

12.12.2014

Dnro 2199/4/14

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Raino Marttunen

TOM OF FINLAND -POSTIMERKKIEN JULKAISEMISESSA EI HUOMAUTETTAVAA

1

Kirjoitukset

Seitsemässä kantelukirjoituksessa arvosteltiin Itella Posti Oy:n päätöstä julkaista Tom of Finland -postimerkkisarja. Postimerkeissä olevien piirrosten katsottiin olevan yleistä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia, minkä johdosta niitä ei olisi tullut päästää julkiseen levitykseen. Kysymys oli kirjoitusten mukaan myös muun muassa rikoslaissa rangaistavaksi säädetystä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta menettelystä sekä tupakkalain vastaisesta menettelystä. Kanteluista neljä on siirretty oikeuskanslerinvirastosta oikeusasiamiehen käsiteltäväksi.

2

Vastaus kirjalliseen kysymykseen

Kehitysministeri Pekka Haavisto on asiasta tehtyyn kirjalliseen kysymykseen 13.5.2014 antamassaan vastauksessa todennut (KK 303/2014 vp.) seuraavaa:

"Valtioneuvosto on 3.2.1994 myöntänyt Suomen Posti Oy:lle toistaiseksi voimassaolevan luvan julkaista postimerkkejä. Suomen Posti Oy:n toimiluvanvarainen liiketoiminta on sittemmin siirtynyt Itella Posti Oy:lle. Postilain 82 §:n 1 momentin mukaan postimerkkien julkaisuoikeus voi olla voimassa enintään toimiluvan voimassaoloajan. Itella Posti Oy:n toimilupa on voimassa 31.12.2021 asti. Tarkempia säännöksiä tai määräyksiä postimerkkien kuva-aiheista tai julkaisemisesta ei ole annettu.

Itella Posti huolehtii postimerkkijulkaisujen asiatekstien kaksikielisyydestä ja kuva-aiheiden valinnasta tarkasti. Postimerkki itsessään on merkin suunnittelijan, postimerkkien Taidetoimikunnan ja merkin aiheen mahdollisen anojan näkemysten summa, jossa suunnittelijalla on taiteellinen vapaus merkin muotoilusta ja suunnittelusta.

Postimerkkitoimikunnan yleiset julkaisuperiaatteet postimerkille ovat:

aiheen on oltava yleisesti tunnettu ja herätettävä mielenkiintoa
merkkipäiviltä edellytetään yleensä vähintään sadan vuoden ikää
saman aiheen toistoa vältetään
puoluepoliittisia postimerkkejä ei julkaista.

Tom of Finland Foundation lähetti 19.12.2012 Itella Posti Oy:n postimerkkimerkkitoimikunnalle hakemuksen Tom of Finland -postimerkkisarjasta. Kyseinen postimerkkihakemus käsiteltiin ja hyväksyttiin postimerkkitoimikunnan kokouksessa 7.2.2013 ja postimerkit julkaistaan 8.9.2014 pienoissarkkina, jossa on kolme 1. luokan tarrapostimerkkiä.

Omistajaohjausministerin asia ei ole puuttua taiteellisiin tai muilla perustein valittuihin yksittäisiin postimerkkeihin.

Taiteilija Tom of Finlandin takana oli Touko Laaksonen (1920–1991). Hyväksyessään taiteilija Touko Laaksonen Tom of Finland -piirrokset osana vuoden 2014 postimerkkien julkaisuohjelmaa postimerkkitoimikunta halusi huomioida yhden kansainvälisesti tunnetuimman suomalaisen kuvataiteilijan. Toimikunnan asettamat yleiset julkaisuperiaatteet toteutuivat aiheen yleisen tunnettuuden ja mielenkiinnon takia. Taiteilija on ansioitunut, ja Tom of Finland -taide on noussut ikoniseen asemaan ja vaikuttanut popkulttuuriin ja muotiin.

Tom of Finland -taidetta on maailman johtavissa museoissa, kuten New Yorkin sekä San Franciscon modernin taiteen museoissa sekä Chicagon Art Institutin ja Los Angeles County Museumin kokoelmissa. Suomessa teoksia on Kiasmassa. Tom of Finland -taidenäyttely oli myös osa Turun kulttuuripääkaupunki 2011 -tapahtumaa. Taiteilija Touko Laaksonen on palkittu Suomessa Puupää-palkinnolla vuonna 1990.

Postimerkkeihin valittiin taiteilijan laajasta tuotannosta kaksi teosta. Taideteokset esitetään postimerkeissä aina alkuperäisinä. Postimerkeissä tuodaan taiteilijalle ominainen tyyli esiin. Taiteilija ei kannattanut antisemitismia, elinaikanaan hän korosti piirrosten olevan hänen fantasioitaan, eikä niissä pidä nähdä minkäänlaista poliittista sanomaa. Postimerkeissä olevissa teoksissa ei ole oikeiden univormujen tunnuksia sellaisinaan. Postimerkkien teokset eivät ole paljastavuudessaan esimerkiksi Havis Amandan patsasta esittävää postimerkkiä erikoisempia.

Postimerkit ilmestyvät 8.9.2014. Ne otettiin 23.4.2014 ennakkomyyntiin Postin verkkokauppaan vastauksena kotimaiseen ja kansainväliseen kysyntään. Tom of Finland on yksi aihe tänä vuonna julkaistavista 20 erilaisesta postimerkkijulkaisusta.

Myös postimerkkejä, kuten mitä tahansa tuotetta ostettaessa, asiakas on aina oikeassa. Ostopäätöstä tehdessään jokainen valitsee itse, minkälaiseen postimerkkiin on halukas rahansa sijoittamaan.

Hyvät tavat edellyttävät että myös kirjeen vastaanottaja otetaan huomioon postimerkkiä valittaessa. En esimerkiksi itse valitsisi Touko Laaksosen kuva-aihetta äitienpäiväkorttiin."

3

Arviointia

Maailman postiliiton yleissopimuksessa käsitellään muun muassa postimerkkien sisältöä ja muotoa. Yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset on saatettu voimaan 29.4.2011 annetulla lailla (416/2011). Yleissopimuksen 8 artiklan 5 kohdan mukaan postimerkkien sisältö ja muoto liittyvät läheisesti jäsenmaan alueen tai kulttuuri-identiteettiin tai edistävät kulttuurin edistämistä tai rauhan turvaamista ja liittyvät muiden kuin jäsenmaan tai -alueen syntyperäisiä johtavia henkilöitä tai tapahtumia kuvatessaan läheisesti siihen maahan tai alueeseen.

Asiaa arvioitaessa on otettava huomioon erityisesti perustuslain 12 §:n 1 momentissa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa turvattu sananvapaus sekä myös perustuslain 16 §:n 3 momentissa turvattu taiteen vapaus.

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Ydinajatukseltaan sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena. Sananvapaus ei kuitenkaan rajoitu vain poliittisiin ilmaisuihin, vaan sen piiriin on totunnaisesti luettu muunkin tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riippumatta. Sananvapaus antaa yleisesti turvaa erilaisille luovan toiminnan ja itseilmaisun muodoille.

Perustuslain sananvapaussäännöksellä on laaja soveltamisala eikä sananvapautta ole sidottu mihinkään erityiseen viestinnän menetelmään. Sananvapaus on turvattu viestin ilmaisemiseen tai julkistamiseen kulloinkin käytettävästä menetelmästä riippumatta. Sananvapaussäännöstä sovelletaan kaikenlaisiin käytössä oleviin ja tulevaisuudessa käyttöön otettaviin viestintätekniisiin menetelmiin. Sananvapaussäännöksen soveltamisalan piiriin kuuluvat kaikenlaiset tiedot, mielipiteet ja muut viestit niiden sisällöstä riippumatta ja siihen katsomatta, missä tarkoituksessa viestejä ilmaistaan tai julkistetaan.

Perusoikeusuudistusta koskevan hallituksen esityksen perustelujen mukaan myös taiteessa tulee vallita ilmaisun ja menetelmien vapaus, joka osaltaan edistää ja monipuolistaa yhteiskunnallista keskustelua ([HE 309/1993 vp](#), s. 64). Perustuslain säännöksiä on luettava yhdessä niin, että ne antavat perustuslaintasoista suojaa kaikenlaisille taiteellisille ja muille

ilmaisun muodoille. Perustuslain sananvapaussäännöksen soveltamisalan kannalta ei tehdä eroa esimerkiksi poliittisten, uskonnollisten, taiteellisten, tieteellisten, kaupallisten, viihteellisten tai muiden viestien kesken, vaan säännöstä sovelletaan kaikenlaiseen viestintään. (Sami Manninen: Perusoikeudet 2011).

Korkeimman hallinto-oikeuden 9.3.2011 antamassa ratkaisussa (KHO 2011:22) on todettu seuraavaa:

”Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kappaleen mukaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään (esimerkiksi EIT:n 31.1.2006 asiassa *Giniewski v. Ranska* antama tuomio 43 kohta, *Lindon, Otchakovsky-Laurens & July v. Ranska* 45 kohta sekä *Aguilera Jiminez et al. v. Espanja* 22 kohta) todennut, että ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukainen sananvapauden suoja ei koske ainoastaan tietoja ja ajatuksia, joiden vastaanottaminen on myönteistä tai joita voidaan pitää harmittomina tai merkityksettöminä, vaan myös sellaisen tiedon vastaanottamista, joka on loukkaavaa, järkyttävää tai häiriötä aiheuttavaa vaikka vain osalle väestöstä (*Vereinigung Bildender Künstler v. Itävalta* 26 kohta). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tämä on perusteltua pluralismin, toleranssin ja laajakatseisuuden vuoksi, joiden puuttuessa ei voida puhua demokraattisesta yhteiskunnasta.”

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään todennut sopimuksen sananvapausartiklan soveltamisalan olevan laaja. Artiklaa ei sovelleta ainoastaan poliittisiin tai muuten tietyn tyyppisiin tietoihin tai ajatuksiin taikka vain tiettyihin ilmaisemisen tapoihin, vaan artikla kattaa myös taiteelliset ilmaisut, kaupalliset tiedotteet sekä esimerkiksi kevyen musiikin (Sami Manninen: Perusoikeudet 2011).

Kanteluissa on katsottu yhden postimerkin olleen myös tupakkalain vastainen. Tupakkalaissa kielletään tietyn tupakkatuotteen mainonta. Tältäkin osin on otettava lisäksi huomioon, että kysymys on taideteoksesta.

Asiassa ei ole mielestäni todettavissa senkaltaista lainvastaista menettelyä, että se ministerin vastauksesta ilmenevät ja sananvapauden sisällöstä edellä esitetyt näkökohdat huomioon ottaen antaisi aihetta enempiin laillisuusvalvojan toimenpiteisiin.

Kaikille kantelijoille on lähetetty samansisältöiset vastaukset.